

SATEENKAARIPERHEEN

ABC

Tiia Aarnipuu

sisällysluettelo

johdanto ja kirjan käyttöohje.....	4
adoptio.....	5
aiesopimus.....	6
apilaperheet.....	6
avoliitto.....	7
biologinen vanhemmuus.....	8
elatus.....	8
hedelmöittyminen.....	9
HIV ja hepatiitti.....	10
hoitovapaa.....	10
hormonihoidot.....	11
huoltajuus.....	12
imettäminen.....	13
isovanhemmat.....	14
isyden tunnustaminen.....	14
isyysloma ja isyysraha.....	15
juridinen vanhemmuus.....	16
koeputkihedelmöitys.....	16
koti-inseminaatio.....	17
kotihoidon ja yksityisen hoidon tuki.....	18
kriisi.....	19
kuukautiskierto.....	20
kärsivällisyys.....	21
lapsettomuusklinikat.....	22
lapsilisä.....	23
lapsiperhe.....	23
luovuttaja.....	24
miten lapsia tehdään?.....	25

neuvolat.....	26
ovulaatio.....	27
perheen sisäinen adoptio.....	28
perinteinen tyyli.....	29
raskaus ja seksi.....	30
sijaissyntyttäjä.....	30
sijaisvanhemmuus.....	31
sosiaalinen vanhemmuus.....	32
spermapankki.....	33
sukunimi.....	33
synnytys.....	34
tilapäinen hoitovapaa.....	35
tukiverkostot.....	35
vanhempainloma ja vanhempainraha.....	37
varhaiskasvatus.....	37
yksinhuoltajuus.....	39
äitiysavustus.....	40
äitiysloma ja äitiysraha.....	40
liite 1: esimerkki aiesopimukseksi I.....	41
liite 2: esimerkki aiesopimukseksi II.....	43
käytetty kirjallisuus ja muuta luettavaa.....	44

johdanto ja kirjan käyttöohje

Sateenkaariperheen ABC-kirjan ensimmäinen painos ilmestyi SETA-julkaisujen sarjassa kymmenen vuotta sitten, keväällä 2000. Kirjan toteuttaminen oli osa naistutkimuksen sivuaineopintojani Helsingin yliopistossa. Toinen, tarkistettu painos julkaistiin keväällä 2005, kun mm. parisuhdelaki oli muuttanut sateenkaariperheiden juridista tilannetta. Nyt kirjan sisältö on ensimmäistä kertaa vapaasti internetissä luettavissa ja tulostettavissa.

ABC-kirja on kirjoitettu tueksi ja iloksi niille lapsiperheille ja tuleville lapsiperheille, jotka eivät rakennu kahden traditionaalisesti sukupuolittuneen ja keskenään eri sukupuolta olevan aikuisen välisen parisuhteen ympärille. Sateenkaariperheille tarpeellisia käytännön ohjeita, kokemuksia ja vinkkejä kun ei vielääkään löydy kootusti juuri mistään muualta.

Kiitokset tutkija Anna Moringille tärkeistä kommentteista ja muutosehdotuksista käsikirjoitukseen.

Kesällä 2010,

Tiia Aarnipuu

A

adoptio

Adoptiosta puhuttaessa on hyvä erottaa toisistaan kaksi asiaa: vieraan lapsen adoptio ja niin sanottu perheen sisäinen adoptio. Perheen sisäisellä adoptiolla tarkoitetaan puolison juridisen lapsen lapseksiottamista perheen sisällä niin, että lapsesta tulee juridisesti puolisoitten yhteinen. Tämä on mahdollista nykyään niin avioliitossa kuin rekisteröidyssä parisuhteessakin.

Perheen ulkopuolelta lapsen voi Suomessa adoptoida yhdessä vain naisen ja miehen muodostama aviopari ja yksin vain ihminen, joka ei elä aviossa. Tässä kohtaa rekisteröityä parisuhdetta ei edelleenkään rinnasteta avioliittoon. Avopuoliso tai elämänkumppani – samaa tai eri sukupuolta oleva – ei periaatteessa ole este yksin ottovanhemmaksi tulemiselle.

Adoptiovanhemmaksi haluavan täytyy olla vähintään 25-vuotias. Suomalaisien ottolasten kohdalla jonot ovat pitkät ja suurin osa lapsista saa kodin avioparin luona. Kansainvälistä adoptiota hoitavat Suomessa Pelastakaa Lapset, Interpedia ja Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Adoption tarkemmista ehdoista päätetään luovuttajamaassa. Osa maista ei halua luovuttaa lapsia muille kuin aviopareille.

www.hel.fi/adoptio
www.interpedia.fi
www.pela.fi

Katso tässä kirjassa: **huoltajuus, juridinen vanhemmuus, perheen sisäinen adoptio, sosiaalinen vanhemmuus**

Laki lapseksiottamisesta
Laki rekisteröidystä parisuhteesta

aiesopimus

Vaikka vanhemmuutta suunniteltaisiin kuinka rakkaiden ja vanhojen ystävien kesken, ei kukaan pysty ennustamaan tulevaisuutta. Suunnitteluvaiheessa siemenen lahjoittajan rooliin tyytyväinen saattaa muutaman vuoden päästä kaivatakin läheisempää suhdetta kasvavaan lapseen, tai ehkä sosiaalisiksi äidiksi odotusaikana ilmoittautuva löytääkin myöhemmin uuden kumppanin, jonka kanssa haluaa itse synnyttää lapsen.

Ikäviltä yllätyksiltä ja repiviltä riidoilta voi pyrkiä suojautumaan mahdollisimman avoimilla ja ajoissa käytävillä kattavilla keskusteluilla kaikkien osallisten kesken. Mitä enemmän ihmisiä projektissa on mukana, sitä tärkeämmiksi tällaiset suunnittelu- ja ajatustenvaihtotapaamiset muodostuvat.

Keskusteluissa voidaan käydä läpi tulevaan lapsiperhe-elämään liittyviä toiveita, odotuksia ja pelkoja. Ehkä halutaan myös sopia joistain käytännön asioista, kuten lapsen huoltajuudesta, asumisen järjestelyistä, elatuksesta ja vaikka päivähoidosta. Keskustelujen tulokset voi tallentaa ja vahvistaa kirjoittamalla kaikkien osapuolien haaveet, toiveet ja vaatimukset paperille.

Mikään paperi ei tietenkään takaa perheen koossapysymistä tai syntyvän lapsen onnellisia suhteita vanhempiinsa ja sukuihinsa. Sopimuksessa mainittavien asioiden käsitteleminen rauhallisissa keskusteluissa ennen kuin mitään ongelmatilanteita syntyy voi kuitenkin toimia tärkeänä pohjana tulevalle ja lisätä kaikkien osapuolten mielenrauhaa. Sopimuksen kopiosta voi olla apua myös neuvolassa ja synnytyssairaalassa, jos kättilön tai lääkärin tuntuu olevan kovin vaikea ymmärtää ja kunnioittaa esimerkiksi synnyttäjän puolison roolia tai syntyvän lapsen perheen muotoa.

Katso mallia aiesopimuksen kirjoittamiseen liitteistä 1 ja 2.

apilaperheet

Kasvava osa sateenkaariperheistä on ns. kolmi- ja neliapilaperheitä, joissa perhettä on alusta asti perustamassa useampia kuin kaksi aikuista. Suomen tämänhetkisen lainsäädännön mukaan lapsella voi olla enintään kaksi juridista vanhempaa. Myöskään huoltajuusjärjestelyt eivät toistaiseksi oikein

tue apilaperheitä. Käräjäoikeudet eivät ole tähän mennessä suoraan vahvistaneet useamman kuin kahden vanhemman huoltajuutta. Käytännössä kolmenkin huoltajan perheitä kuitenkin on: jos käräjäoikeus on määrännyt synnyttäneen äidin puolison lapsen huoltajaksi ennen lapsen isyyden tunnustamista, on tämän jälkeen voitu vahvistaa huoltajaksi myös lapsen tunnustanut isä.

Erityisesti silloin, kun osa vanhemmista toimii lähi- ja osa etävanhempina, olisi tärkeää pohtia ennalta mahdollisimman tarkasti millaista elämä tulee käytännössä olemaan lapsen synnyttyä. Harkitusti sovituista käytännöistä on myös pyrittävä pitämään kiinni. Sanonnan mukaan lapsen koti on vanhempien hyvä parisuhde. Samaa ajatusta voidaan soveltaa apilaperheisiin.

Vanhemmuuden jakamisessa on paljon hyviä puolia, joista yksi on tietenkin se, että vastuun jakaminen antaa jokaiselle aikuiselle enemmän omaa aikaa. Muiden vastuullisten aikuisten kanssa jaettuna vanhemmuuteen liittyvä väsymys tai huoli tuntuu kevyemmältä kantaa. Lapselle on parhaimmillaan iso rikkaus elää kolmen tai neljän vastuuta kantavan aikuisen rakastamana ja kahden tai useamman erilaisen kodin kulttuureissa. Mitä useampi vanhempi ja isovanhempi, sitä todennäköisemmin lapsella on joka tilanteessa läheinen aikuinen ymmärtämässä.

www.seta.fi/perheprojekti/perheet/apilaperheet.html

Katso tässä kirjassa: **huoltajuus, juridinen vanhemmuus, perheen sisäinen adoptio, sosiaalinen vanhemmuus**

avoliitto

Suomessa ei ole erillistä avoliittolainsäädäntöä, joten avoliitto-käsitteen sisältö vaihtelee laista ja tilanteesta toiseen. Esimerkiksi lapsilisälaissa puhutaan ”yhteisessä taloudessa avioliitonomaisissa olosuhteissa toisen henkilön kanssa” elävistä, mutta toimeentulotukilaissa näiden henkilöiden tulee olla mies ja nainen, ja tuloverolaissa avopareiksi katsotaan vain ne parit, jotka ovat joskus olleet naimisissa keskenään tai joilla on juridisesti yhteisiä lapsia. Asia on kuitenkin lainsäätäjän työlliställä ja on todennäköistä, että lähitulevaisuudessa avopuolisoiden asema muuttuu sukupuoleen katsomatta.

B

biologinen vanhemmuus

Biologisilla vanhemmilla tarkoitetaan niitä ihmisiä, joista lapsen geenit ovat kotoisin.

Käytännössä biologisesta vanhemmuudesta seuraa usein suoraan myös juridinen vanhemmuus. Lapsen synnyttäjä on Suomessa aina automaattisesti lapsen äiti, ja jos synnyttäjä on naimisissa miehen kanssa, mies oletetaan biologiseksi isäksi ja tulkitaan automaattisesti myös juridiseksi isäksi. Sukupuolenkorjaus ei muuta juridista äitiyttä isyydeksi tai päinvastoin. Juridinen isä voi siis olla nainen tai äiti mies.

Avoliiton ulkopuolella syntyneiden lasten isyys täytyy erikseen tunnustaa tai selvittää.

Katso tässä kirjassa: **isyyden tunnustaminen, juridinen vanhemmuus, sosiaalinen vanhemmuus**

E

elatus

Se juridisista vanhemmista, jonka luona lapsi ei asu, on velvollinen maksamaan lapselle elatusapua. Elatusavun määrä voidaan sopia suullisesti vanhempien kesken tai vahvistaa lastenvalvojan vastaanotolla lapsen asuinkunnan sosiaalitoimistossa. Elatusvelvollisuus ei riipu lapsen huoltajien määrästä eikä lapsen kanssa elävän juridisen vanhemman siviilisäädystä. Elatusvelvollisuus seuraa siis vain juridisesta vanhemmuudesta, ei esimerkiksi oheishuoltajuudesta.

Kun avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen isyyttä ei ole vahvistettu, on juridinen äiti oikeutettu saamaan kunnalta elatustukea. Tähänkään ei vaikuta se, onko lapsella yksi tai useampia huoltajia tai elääkö äiti esimerkiksi rekisteröidyssä parisuhteessa. Oikeus elatustukeen jatkuu, vaikka lapsi saisi toisen juridisen äidin perheen sisäisen adoption kautta. Tukea haetaan kotikunnan sosiaalivirastosta. Elatustukeen on oikeutettu myös yksin lapsen adoptoinut henkilö.

Laki lapsen elatuksesta
Elatusturvalaki

hedelmöittyminen

Noin kerran kuussa kypsyy jommassakummassa munasarjassa (ja joskus kummassakin) munarakkulan sisällä munasolu. Kuukautiskierron puolivälissä munasolu irtaana ja kulkee munanjohtimeen, jossa hedelmöittyminen tapahtuu. Hedelmöittynyt munasolu jatkaa matkaansa kohtuun, jonka seinämään se kiinnittyy noin viikon päästä hedelmöitymisen jälkeen, sikäli kun on kiinnittyäkseen.

Munasolu säilyy hedelmöitymiskykyisenä munanjohtimessa korkeintaan vuorokauden ja siittiöt noin kolme vuorokautta. Hedelmöitymisen epäonnistuminen voi siis johtua pelkästä ajoitusvirheestä. Kuukautiskierto ei myöskään ole aina samanlainen: eri hormonien määrä elimistössä vaihtelee ja välillä ovulaatiota ei tapahdu ollenkaan. Siittiöitä voi myös olla liian vähän tai ne voivat olla turhan hidasliikkeisiä. Hedelmöitymisen onnistuminen ensi yrittämällä on itse asiassa aika epätodennäköistä.

Koti-inseminaatioissa hedelmöittyminen on suunnilleen yhtä todennäköistä kuin yhdynnässäkin. Klinikalla tehty inseminaatio parantaa todennäköisyyttä, koska siinä siittiöt viedään suoraan kohtuonteloon.

Katso tässä kirjassa: **koeputkihedelmöitys, ovulaatio**

HIV ja hepatiitti

Siittiöiden kierrättäminen muumimukin kautta ei vähennä tartuntariskiä – niin kuin ei sekään, jos osapuolet ovat rakkaita ystäviä tai vanhoja tuttuja. HI-virus voi tarttua odottavasta äidistä myös syntyvään lapseen raskauden, synnytyksen tai imetyksen aikana. Samoin veren välityksellä tarttuvat hepatiitteli maksatulehdusvirukset voivat siirtyä odottavan äidin elimistöstä lapseen.

Sekä siemenen luovuttajan ja raskaaksi aikovan että heidän seksikumppaniensa olisi järkevää käydä verikokeissa hyvissä ajoin jo ennen koti-inseminaation suunnittelua. Lisäksi voidaan erikseen sopia turvaseksiin sitoutumisesta ja kirjata se esimerkiksi yhteiseen aiesopimukseen.

HIV-testissä voi käydä ilmaiseksi mm. AIDS-tukikeskuksissa, terveyskeskuksissa ja SPR:n Pluspisteissä.

www.aidstukikeskus.fi

Katso tässä kirjassa: **aiesopimus**

hoitovapaa

Vanhempainrahakauden päätyttyä on alle kolmevuotiaan lapsen vanhemmalla oikeus saada hoitovapaata ilman että työsuhde katkeaa. Hoitovapaa on palkatonta lomaa eikä sen ajalta kerry vuosilomaa, mutta hoitovapaan ajalle voi hakea Kelasta lasten kotihoidon tukea tai yksityisen hoidon tukea. Hoitovapaajakson vähimmäispituus on kuukausi. Vapaan päätyttyä työntekijällä on oikeus palata takaisin aikaisempaan tai siihen verrattavaan työhön.

Myös sosiaalisella vanhemmalla on oikeus hoitovapaaseen ja kotihoidon tukeen. Vanhemman – juridisenkin – on kuitenkin asuttava lapsen kanssa samassa osoitteessa. Hoitovapaalle voi jäädä vain yksi vanhempi kerrallaan.

Katso tässä kirjassa: **kotihoidon ja yksityisen hoidon tuki**

 Työsopimuslaki

hormonihoidot

Raskaaksi tuleminen ei ole aina helppoa ja yksinkertaista, ei edes heterosuhteissa. Monenlaisista syistä johtuvat ovulaatiohäiriöt ovat yleisiä, ja voivat vaivata myös naissuhteessa elävää naista. Hedelmöitymisen onnistumista saattaa joutua odottamaan kuukausia ja kuukausia. Koti-inseminatio tai perinteinen tyyli eivät aina riitä keinoiksi; joskus tarvitaan lääkärin apua ja hormonihoidoja.

Hormonihoidot voivat tilanteesta riippuen tarkoittaa monenlaisia asioita yhdestä pienestä pilleristä päivässä ihon alle pistettäviin voimakkaisiin lääkkeisiin. Annostusten kanssa ollaan Suomessa hyvin varovaisia. Inseminatioita ei tehdä, jos ultraäänitutkimuksessa näkyy enemmän kuin kaksi kypsää, hedelmöitymisvalmista munarakkulaa. Monisikiöisten raskauksien riskiä ei siis oteta.

Laissa hedelmöityshoidoista ei oteta kantaa rekisteröidyssä parisuhteessa eläviin naisiin, jotka hakevat hedelmöityshoitoja. Lakia valmisteltaessa käytiin suuri polemiikki siitä, pitäisikö hedelmöityshoidot kieltää naispareilta. Kieltoa ei kuitenkaan tullut; naispareihin ei viitata mitenkään. Tämä epämääräisyys antaa klinikoille mahdollisuuden hoitaa naissuhteessa eläviä naisia ikään kuin yksin hedelmöityshoitoa hakevina, mutta laki ei velvoita palvelemaan samaa sukupuolta olevia parina.

Kunkin lapsettomuusklinikan linja selviää ajanvaraukseen soittamalla. Tietoja lisääntymisapua antavista klinikoista ja lainsäädännön muutoksista voi kysellä Sateenkaariperheet ry:stä tai Setasta.

Katso tässä kirjassa: **koeputkihedelmöitys, kärsivällisyys, lapsettomuusklinikat, tukiverkostot**

huoltajuus

Huoltaja tarkoittaa lapsesta vastuun kantavaa aikuista, joka huolehtii lapsen hyvinvoinnista, kasvatuksesta ja tasapainoisesta kehityksestä. Juridisesti ottaen huoltaja päättää monista lasta koskevista asioista ja voi toimia lapsen edustajana. Periaatteessa vain huoltaja voi esimerkiksi allekirjoittaa koulun poissaolotodistuksia. Yleensä huoltaja on myös lapsen holhooja eli alaikäisen lapsen omaisuuden ja raha-asioiden hoitaja.

Huoltajuuden oikeusvaikutukset ovat suppeammat kuin juridisen vanhemmuuden. Lapsi ei automaattisesti peri huoltajaansa, ja huoltajuussuhde loppuu kun lapsi täyttää 18 vuotta. Juridinen vanhemmuussuhde kaikkinen velvollisuuksineen ja oikeuksineen voidaan vahvistaa vain perheen sisäisen adoption kautta. Huoltajuutta voi tuki hakea myös samaan aikaan kuin adoptiota. Huoltajuuspäätös tulee todennäköisesti nopeammin.

Avoliiton ulkopuolella syntyneen lapsen huoltaja on hänet synnyttänyt äiti. Jos lapselle halutaan toiseksi huoltajaksi isä tai siemenen luovuttaja, voidaan yhteishuoltajuudesta sopia isyyden tunnustamisen yhteydessä. Huoltajan ei kuitenkaan tarvitse olla lapselle sukua, vaan kärjäoikeus voi määrätä lapsen huoltajaksi vanhemman tai vanhempien ohella muunkin aikuisen. Tällöin puhutaan usein oheishuoltajasta.

Huoltajuuden määräämistä pyytää lapsen juridinen vanhempi kärjäoikeudelta kirjallisesti. Hakemukseen liitetään myös tulevan oheishuoltajan kirjallinen suostumus. Jos lapsella on ennestään toinenkin huoltaja, myös hänen kirjallinen suostumuksensa on eduksi prosessille. Hakemuksen perusteluiksi riittää todellisen perhetilanteen kuvaus, ja se kannattaa muotoilla nimenomaan lapsen edun näkökulmasta.

Kärjäoikeuden päätöksen saaminen voi paikkakunnasta ja käsittelijästä riippuen kestää noin viikosta useaan kuukauteen. Päätöksen seuraamisessa kannattaa olla tarkkana. Kärjäoikeuden pitäisi lähettää ratkaisunsa hakijalle, mutta tiedetään myös tapauksia, joissa kielteisestä päätöksestä ei ole lähetetty hakijalle tietoa. Valitus tulee kuitenkin tehdä säädettyssä ajassa. Muutoksenhakijan on ilmoitettava tyytymättömyytensä kärjäoikeudelle jo viikon kuluessa ratkaisusta, ja 30 päivän kuluessa ratkaisusta hänen on toimitettava kärjäoikeuteen hovioikeudelle osoitettu valituskirjelmä. Jos nämä aikarajat ylitetään, kärjäoikeuden ratkaisu jää lainvoimaiseksi.

www.oikeus.fi

Katso tässä kirjassa: **apilaperheet, isyyden tunnustaminen, juridinen vanhemmuus, perheen sisäinen adoptio**

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta

I

imettäminen

Myös osa ei-synnyttäneistä äideistä haluaa osallistua lapsen imettämiseen. Maidon erityksen alkamiseen ei tarvita raskauden tai synnytyksen läpikäymistä – siihen ei itse asiassa tarvita edes kohtua. Äidinmaidon tuottamiseen tarvitaan oksitosiini- ja prolaktiinihormoneja, joita voi erittää kenen tahansa keho, kunhan projekti saadaan käyntiin mekaanisesti eli rintoja lypsämällä.

Adoptiolasten äideille on tarjolla monipuolista imetystietoa ja tukea, joka kaikki pätee tietenkin myös synnyttäneen naisen naisystävään. Adoptioäitejä neuvotaan aloittamaan, jos mahdollista, rintojen lypsäminen joko käsin tai pumpulla vähän ennen lapsen tuloa perheeseen. Maitoa alkaa yleensä erittyä 2–6 viikon kuluessa, kun rintoja lypsetään useasti päivässä viitisen minuuttia kerrallaan. Kun vauva sitten saapuu imemään, maidoneritys pääsee kunnolla vauhtiin.

Vauvat ovat kuitenkin aika mukavuudenhaluisia: jos toisen äidin rinnoista tulee maitoa helpommin ja enemmän, ei lapsi välttämättä viitsi yrittää imeä toisen äidin rintaa lainkaan. Ilmiö on tuttu monille vanhemmille, jotka käyttävät imetyksen ohella pulloruokintaa. Ei-synnyttäneen äidin imetys onnistuu-kin todennäköisesti parhaiten sellaisissa tilanteissa, joissa synnyttänyt äiti ei imetä ollenkaan, vaan palaa esimerkiksi töihin pian synnytyksen jälkeen.

www.imetystukilista.net

www.breast-feeding.adoption.com

isovanhemmat

Kun ei-heteroseksuaalinen nuori tulee ulos kaapista omille vanhemmilleen, koskee yksi vanhempien suurimmista huolista lastenlapsia: yhä edelleen sanat ”lesbo” ja ”homo” pitävät monien ihmisten mielikuvissa sisällään myös merkityksen ”lapseton”. Hämmennykseen lapsen homo- tai biseksuaalisuudesta liittyy usein suru siitä, ettei ehkä tulekaan saamaan lastenlapsia. Kenties vielä voimakkaammin ajatus lapsettomuudesta liitetään transsukupuolisuuteen.

Silloinkin, kun välit vanhempien ja aikuistuneiden lasten välillä ovat olleet kireät tai vaivaantuneet, saattaa tuon kaivatun lapsenlapsen syntymä muuttaa tilanteen nopeasti toiseksi. Viimeistään pienen vauvan näkeminen oman lapsen sylissä saa monen epäluuloisen sydämen heltymään. Näin voi käydä myös silloin, kun vauva ei ole isovanhemmilleen biologista sukua.

Toisaalta niitäkin tarinoita on, joissa isovanhemmat – biologiset tai sosiaaliset – eivät tunnusta lapsenlastaan ollenkaan. Ehkäpä lapselle voi silloin löytää suvun ulkopuolelta, vaikka tutuista sateenkaariyhteisöistä, mummo- ja vaari-ikäisiä ystäviä ja kummeja.

Setan Transtukupiste ja jäsenjärjestöt eri puolella Suomea järjestävät aika-ajoin tukitoimintaa myös seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien vanhemmille. Myös Sateenkaariperheet ry:n kokoontumisissa voi tavata muita isovanhempia ja wannabe-isovanhempia. Lisäksi tukea voi kysyä eku-meenisesta Yhteys-liikkeestä: www.yhteys.org.

Katso tässä kirjassa: **tukiverkostot**

isyyden tunnustaminen

Viranomaiset ovat kiinnostuneita jokaisen avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen isyydestä. Lapsen synnyttänyt saa pari viikkoa syntymän jälkeen kirjeen, jossa pyydetään ottamaan yhteyttä lastenvalvojaan ja varaamaan mahdollisimman pian aika vastaanotolle isyysasian selvittämiseksi.

Äidillä on oikeus halutessaan kieltää isyyden selvittäminen, tai lastenvalvoja voi keskeyttää isyyden selvittämisen, jos asia ei näytä selviävän. Tällöin

lapselle ei haeta elatusvelvollista isää, vaan elatustuki maksetaan kunnan varoista. Joissain tapauksissa isyyden selvittämisen kieltäminen on kuitenkin vaikuttanut kielteisesti elatustukipäätökseen.

Isyyden tunnustaminen velvoittaa osallistumaan lapsen elatukseen. Isyyden vahvistamisen jälkeen lapsi saa myös perintöoikeuden isäänsä ja tämän sukuun. Isyyden tunnustamisen yhteydessä vanhemmat voivat myös sopia huoltajuudesta. Jos apilaperhe haluaa, että lapsen isyys tunnustetaan, kannattaa käytännössä ensin hakea juridisen äidin puolisolle huoltajuus ja mennä lastenvalvojan pakeille vasta tämän jälkeen.

Katso tässä kirjassa: **apilaperheet, biologinen vanhemmuus, juridinen vanhemmuus, luovuttaja**

 Isyyslaki

isyysloma ja isyysraha

Syyskuusta 2010 lähtien myös juridisen äidin rekisteröity puoliso voi saada isyyslomaa ja hakea Kelasta isyysrahaa, mutta sillä edellytyksellä, että hänen vanhemmuutensa on vahvistettu perheen sisäisen adoption kautta. Laki on osittain tulkinnanvarainen ja epäjohdonmukainen ja rinnastaa naisparien perheet adoptioperheisiin.

Isyysrahan saamisen edellytyksenä on sukupuolesta riippumatta, että hakija osallistuu lapsen hoitoon, ei ole tänä aikana töissä, ja elää yhteistaloudessa lapsen äidin kanssa. Pelkästään lapsen kanssa asuminen ei periaatteessa riitä, mutta joissain tällaisissa tilanteissa valitus on tuonut päätökseen muutoksen. Ei-juridinen isä ei ole oikeutettu isyysrahaan.

Isyyslomaa voi pitää enintään 18 arkipäivää enintään neljänä eri jaksena äitiys- tai vanhempainrahakauden aikana. Jos isyysrahan saaja käyttää vanhempainrahasta vähintään 12 viimeistä arkipäivää, hän saa lisäksi enintään 12 ylimääräistä arkipäivää vapaata. Niin äitiys-, isyys- kuin vanhempainrahakin ovat verollista tuloa.

Katso tässä kirjassa: **juridinen vanhemmuus, perheen sisäinen adoptio**

 Sairausvakuutuslaki

J

juridinen vanhemmuus

Suomessa lapsella voi olla korkeintaan kaksi juridista vanhempaa. Lapsen synnyttänyt nainen on automaattisesti juridinen vanhempi ja synnyttäjän aviomies todetaan automaattisesti juridiseksi isäksi. Jos äiti ei ole naimisissa miehen kanssa ja lapselle halutaan juridinen isä, täytyy isyys käydä erikseen tunnustamassa. Tällöin juridisen vanhemmuuden ei tarvitse välttämättä seurata biologista vanhemmuutta – esimerkiksi jos lapsi on saanut alkunsa luovuttajan siittiöitä käyttämällä.

Äidin tai isän puoliso (joko rekisteröidyssä parisuhteessa tai lapsen syntymän jälkeen solmitussa avioliitossa) voidaan vahvistaa juridiseksi vanhemmaksi perheen sisäisen adoption kautta.

Lapsi voi ilman testamenttia periä vain juridisen vanhempansa ja tapaamis-oikeus voidaan vahvistaa vain lapsen ja juridisen vanhemman välille. Huoltajuutta ei ole sidottu juridiseen vanhemmuuteen, ja huoltajuussuhde päättyy lapsen täyttäessä 18 vuotta.

Katso tässä kirjassa: **adoptio, biologinen vanhemmuus, huoltajuus, isyyden tunnustaminen, perheen sisäinen adoptio, sosiaalinen vanhemmuus**

K

koeputkihedelmöitys

Aina ei klinikallakaan tehty inseminaatio riitä tekniikaksi, vaikka sitä avustetaisiin hormonihoidoilla. Usein seuraava askel hoidoissa on ns. koeputkihedelmöitys. Koeputkihedelmöityksellä (IVF eli In Vitro Fertilisaatio) viitataan hoitotekniikkaan, jossa munasolut hedelmöitetään kohdun ulkopuolella. Todellisuudessa hedelmöittämistä ei tehdä koeputkessa, vaan viljelymaljassa.

Aluksi kypsytetään hormonipistosten avulla tavanomaista enemmän munarakkuloita kerralla, minkä jälkeen hedelmöitettävät munasolut kerätään emättimen kautta talteen. Talteen kerätyt munasolut hedelmöitetään maljoilla ja niitä viljellään yleensä kahden vuorokauden ajan. Paras tai kaksi parasta alkioita valitaan siirrettäväksi ohuella katetrilla kohtuonteloon. Loput alkiot voidaan pakastaa.

Katso tässä kirjassa: **hedelmöittyminen, hormonihoitot, lapsettomuus-klinikat**

koti-inseminaatio

Inseminaatio tarkoittaa samaa asiaa kuin siemennys: siittämistä ruiskun tai muun apuvälineen avulla. Itse tehty inseminaatio kotiooloissa eroaa lääkärin klinikalla tekemästä inseminaatiosta sikäli, että lääkäriellä on käytössään pitkä katetri, jolla testattu ja puhdistettu siittiöliuos viedään suoraan kohtuonteloon. Kotikonstein siittiöitä ei saa puhdistettua eikä vietyä kohtuonteloon, vaan sperma ruiskutetaan sellaisenaan emättimeen. Ruiskuteknikka ei kuitenkaan teholtaan eroa perinteisestä tyylistä, jossa spermaruiskuna toimii siitin.

Käytännössä inseminaatio tarkoittaa sitä, että ensin siemenen luovuttaja tai lapsen tuleva isä masturboi siemenensä astiaan, josta ne siirretään apteekista ostettuun lääkeruiskuun. Astian tulisi olla jotakin muuta materiaalia kuin metallia, jonka kanssa sperma ei jostain syystä viihdy. Tuore sperma täytyy ruiskuttaa emättimeen parin tunnin sisällä, eikä sen saisi antaa tällä välin jäähtyä tai kuumentua liikaa.

Inseminaatio täytyy tehdä korkeintaan pari päivää ennen munasolun irtoamista eli ovulaatiota, jolloin siittiöt ehtivät munasolua vastaan riittävän pitkälle munatorveen. Ovulaatiopäivän voi helposti ennustaa apteekista ostettavilla ovulaatiotesteillä, jotka ilmoittavat luteinisoivan hormonin erittymisessä piikin (ns. LH-huippu) 24–36 tuntia ennen munasolun irtoamista. Jos osapuolet asuvat lähellä toisiaan, voidaan inseminaatio tietenkin tehdä myös useamman kerran kuussa, esimerkiksi oletetun ovulaatiopäivän lisäksi kaksi päivää ennen ja jälkeen ovulaatiopäivän. Näin sukusolujen kohtaaminen tapahtuu todennäköisemmin oikeaan aikaan ja oikeassa paikassa.

Olisi hyvä, jos tulevat vanhemmat ja muut asianosaiset olisivat keskustelleet mahdollisimman rehellisesti suunnitelmaan liittyvistä toiveistaan ja tunnoistaan, sekä käytännön toteutuksesta ennen ensimmäistä inseminaatiota. Aiesopimuksen kirjoittaminen on monessa perheessä todettu hyväksi tavaksi jäsentää suunnitelmia ja välttää yllätyksiltä. Myös osapuolten suvuissa mahdollisesti esiintyvistä periytyvistä sairauksista ja taipumuksista olisi ehkä hyvä keskustella. Sekä raskaaksi aikovan että siemenen lahjoittajan/ tulevan isän tulisi lisäksi käydä hyvissä ajoin verikokeissa HIV- ja hepatiittivirusten varalta.

Jotkut uskovat, että inseminaation jälkeen kannattaa jäädä joksikin aikaa makuuasentoon, ja ehkä myös nostaa jalat ylös, jotta siittiöt eivät karkaisi emättimestä väärään suuntaan. Siittiöt osaavat ilmeisesti kuitenkin suunnistaa kohti kohtua ja munanjohtimia maan vetovoimasta riippumatta – mutta ei paikallaan makaamisesta toisaalta mitään haittaakaan ole. Monet uskovat myös, että orgasmi lisää hedelmöitymisen mahdollisuutta: siittiöt saattavat kulkeutua laukeamissupistusten myötä vikkelämmin kohti munasolua.

Koti-inseminaatiota kutsutaan suomalaisissa lesbopiireissä joskus muumimukimenetelmäksi. Tämä johtuu siitä, että posliinista muumimukia tiedetään menestyksekkäästi käytetyn siemennysastiana.

Katso tässä kirjassa: **aiesopimus, hedelmöittäminen, ovulaatio**

kotihoidon ja yksityisen hoidon tuki

Vanhempainrahakauden jälkeen lapsen kanssa asuva aikuinen voi jäädä hoitovapaalle ja hakea Kelalta kotihoidon tukea. Kunnan järjestämässä päivähoitossa olevasta lapsesta kotihoidon tukea ei makseta. Jos perheessä on yksikin alle 3-vuotias lapsi, jota halutaan hoitaa kotona, voidaan kotihoidon tukea hakea myös perheen muille alle kouluikäisille lapsille. Jos lapsi taas halutaan vanhempainvapaan jälkeen yksityiseen päivähoittoon, voidaan hakea Kelalta yksityisen hoidon tukea.

Kotihoidon tuki koostuu hoitorahasta ja hoitolisästä. Hoitoraha on vuonna 2010 yhdestä alle 3-vuotiaasta lapsesta 314,28 euroa kuussa ja kustakin seuraavasta alle 3-vuotiaasta 94,09 euroa kuussa. Yli 3-vuotiaista, alle kouluikäisistä sisaruksista hoitoraha on 60,46 euroa kuussa. Hoitolisää maksetaan perheen tulotason mukaan, enintään 168,19 euroa kuussa. Perheen

tulotasoa määriteltäessä huomioidaan myös rekisteröidyn puolison tulot, mutta toistaiseksi ei rekisteröimättömän samaa sukupuolta olevan elämänkumppanin tuloja. Yksityisen hoidon tuen hoitoraha on 160 euroa ja hoitolisä enintään 134,55 euroa kuussa.

Kotihoidon tukea voi hakea muukin kuin juridinen vanhempi, esimerkiksi oheishuoltaja tai vanhemman rekisteröity puoliso. Hakijan ei myöskään tarvitse itse hoitaa lasta, vaan hoitaja voi olla yhtä lailla esimerkiksi sukulainen tai yksityinen hoidon tuottaja.

Rekisteröimättömässä suhteessa elävien perheeseen voidaan maksaa yhtä aikaa sekä äitiys- tai vanhempainpäivärahaa että täyttä kotihoidon tukea, jos uuden lapsen juridinen vanhempi on toinen kuin kotihoidon tukeen oikeutaneen lapsen juridinen vanhempi. Parisuhteensa rekisteröineille (ja avioliitossa eläville) kotihoidon tukea maksetaan uuden lapsen synnyttyä kuitenkin vain päivärahan ja laskennallisen hoitorahan välisen erotuksen verran.

www.kela.fi

Katso tässä kirjassa: **hoitovapaa, varhaiskasvatus**

Laki lasten kotihoidon ja yksityisen hoidon tuesta

kriisi

Elämässä on aina sekä ylä- että alamäkiä – myös onnellisesti lisääntyneen perheen elämässä. Osa kriiseistä auttaa näkemään asioita uudella tavalla ja vie elämää hyvällä tavalla eteenpäin. Joskus vaikeudet kuitenkin tuntuvat kohtuuttoman suurilta eikä kriisissä näy mitään eteenpäin vieviä myönteisiä puolia. Kaikesta ei selviä yksin tai perheen kesken, neljän seinän sisällä selvittelemällä. Ulkopuolista ammatillista apua saatetaan tarvita esimerkiksi perheen sisäisten ihmissuhteiden pohtimiseen, lapsen hyvinvointiin ja kehitykseen liittyviin pulmiin tai perheenjäsenen sairastumisen tai kuoleman käsittelemiseen.

Kun on paha olla, ei avun hakemista kannata lykätä ajattelemalla, että ”ehkä tämä tästä” tai ”monella on vielä huonommin”. Jos et ole varma, millainen apu olisi tarpeen ja mistä sellaista saisi, yksi askel eteenpäin on apua.info

internetissä. Palvelun takana on parikymmentä sosiaali- ja terveysalan järjestöä ja toimijaa.

Jos pohdit, miten auttajasi osaisi suhtautua perhemuotoosi, seksuaaliseen suuntautumiseesi, sukupuoli-identiteettiisi tai sukupuolen ilmaisuusi, ota ensin yhteyttä Setaan. Setasta ja sen Transtukipisteeltä saat tietoa esimerkiksi sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuteen perehtyneistä osaavista perhe- ja pariterapeuteista.

Juridista neuvontaa voi hakea valtion oikeusaputoimistoista. Oikeusapu on vähävaraisille ilmaista.

Syrjintään liittyvissä kysymyksissä kannattaa kääntyä Setan tai esimerkiksi Ihmisoikeusliiton puoleen.

www.apua.info

www.oikeus.fi/4313.htm www.ihmisoikeusliitto.fi

Katso tässä kirjassa: **tukiverkostot**

kuukautiskierto

Kuukautiskierto tarkoittaa aikaa kuukautisten alkamisesta seuraavien kuukautisten alkuun. Ensimmäinen vuotopäivä on siis kierron ensimmäinen päivä. Kierron pituus on yleensä 25–35 päivää. Kierron pituutta säätelevät hormonit: vuodon loputtua follikkeleita stimuloiva hormoni eli FSH alkaa kypsyttää munarakkuloita. Munarakkulat taas tuottavat estrogeeniä, joka saa aikaan kohdun limakalvon paksuuntumisen. Ovulaatio eli munarakkulan puhkeaminen ja munasolun irtoaminen tapahtuu luteinisoivan hormonin eli LH:n vaikutuksesta kierron keskivaiheilla. Tähän aikaan hedelmöitymisen todennäköisyys on suurin.

Ovulaation jälkeen puhjenneesta munarakkulasta tulee keltarauhanen, joka tuottaa estrogeenin lisäksi keltarauhashormonia eli progesteronia. Myös progesteronia tarvitaan kohdun limakalvon valmistamiseen, jotta hedelmöitynyt

munasolu voisi kiinnittyä siihen. Jos munasolu ei hedelmöity, keltarauhas-hormonia erittyy vähemmän ja limakalvo poistuu kahden viikon päästä kuukautisvuotona.

Katso tässä kirjassa: **hedelmöittyminen, ovulaatio**

kärsivällisyys

Koulussa opetettiin, että ekakerrasta voi tulla raskaaksi. Hedelmöitymisen onnistuminen ensimmäisellä yrityksellä on kuitenkin melko epätodennäköistä. Paljon todennäköisempää on, että raskaustestin sinistä viivaa joutuu odottamaan kauemmin kuin oli varautunut. Myöskään se, että raskaaksi yrittävällä on ennestään biologisia lapsia, ei suoraan takaa helppoa hedelmöitymistä.

Inseminaation järjesteleminen, kuukautisten alkamisen pelkääminen, pettyminen, uuden ovulaation odottaminen ja testaaminen kuukausi kuukauden jälkeen tuntuu turhautavalta ja epäreilulta. Suututtaa ja masentaa. Pelottaa. Entä jos minä en voikaan saada lapsia? Onkohan hormonitoiminnassani jotain vikaa; minulla on varmasti endometriooosi; ovatkohan munanjohtimet tukossa; mitä jos saan varhaisen keskenmenon vain siksi, että jännitän näin kauheasti?

Toistuvat pettymykset vaikuttavat kaikkiin asianosallisiin, eivät vain raskaaksi yrittävään naiseen. Tunteista keskusteleminen voi kuitenkin olla vaikeaa, kun kaikki haluavat välttää lisäpaineiden kasaamista ja toisen satuttamista.

Joskus ainoa tarvittava lääkitys on kärsivällisyys, mutta usein hedelmöitymiseen tarvitaan myös lääkärin apua ja jonkinasteisia hormonihoitoja. Lisääntymisavun hakeminen lapsettomuus klinikalta voi sekin vaatia suurta kärsivällisyyttä: moni kokee joutuvansa asiakkaana myös ammatti-ihmisten jatkokouluttajaksi, kun tietotaso seksuaalisuuden, sukupuolen ja perhemuotojen moninaisuudesta ei vastaa kohtuullisiakaan odotuksia. Tämä koskee erityisesti transihmisiä, joiden kohdalla lapsettomuus klinikoiden työntekijöiden osaaminen on yhä paljolti lapsenkengissä.

Koko projektin lykkääminen vähän tuonnemmaksi tai vaikka vain kuukauden pituisen loman pitäminen lapsenteosta saattaa myös helpottaa sekä oloa että hedelmöitymistä.

L

lapsettomuusklinitkat

Monet yksityiset lapsettomuusklinitkat tarjoavat hormonihoido- ja inseminaatipalvelujaan myös naispareille ja yksin vanhemmaksi haluaville naisille. Näitä palveluja etsivä voi hyvin soittaa suoraan klinitkkojen ajanvaraukseen ja kysyä, hoidetaanko paikassa myös naispareja. Kokemuksia eri klinitkoista kannattaa myös kysyä tuttavilta ja keskustelufoorumeilta.

Kaikilla lapsettomuusklinitkoilla asiakkaat ohjataan ensiksi alkuhaastatteluihin, joissa käydään yhdessä lääkärin ja mahdollisesti psykologin tai perheterapeutin kanssa läpi sitä, mihin asiakas tai asiakkaat ovat ryhtymässä. Haastattelut eivät ole vanhemmaksi kelpaamista miittaavia testitulanteita, vaan ennen kaikkea keskusteluja, joissa varmistetaan, että odotukset ovat realistisia. Jos näissä keskusteluissa ei tule ilmi mitään sellaista, joka klinitkan näkökulmasta voisi olla este avun saamiselle, ohjataan asiakkaat laboratoriotesteihin ja tarpeellisiin tutkimuksiin.

Monien transsukupuolisten ihmisten kokemukset lapsettomuusklinitkoista ovat olleet turhauttavia tai kielteisiä: joissain tapauksissa lapsettomuusklinitkan henkilökunnalla on ollut puutteellisten tai väärrien tietojen lisäksi suuria asenneongelmia sukupuolen moninaisuuden suhteen. Kaikki klinitkat eivät palvele transihmisiä ollenkaan. Asiallisiakin paikkoja kuitenkin löytyy, ja varmimmin ne löytää kysymällä vinkkiä muilta perheiltä esimerkiksi sateenkaariperheiden keskustelupalstalla.

Klinitkavaihtoehtoa kannattaa harkita varsinkin silloin, jos haluaa mieluiten rakentaa perheensä kokonaan ilman miehiä tai isiä, tai jos on syytä epäillä, että koti-inseminaatoin onnistuminen on epätodennäköistä, esimerkiksi tulevan synnyttäjän kokean iän takia. Klinitkalla tehty inseminaatio on myös turvallisin ja yleensä tehokkain vaihtoehto: siittiöt ovat tutkittuja ja puhdistettuja ja ne ruiskutetaan suoraan kohtuonteloon. Klinitkalle voi hakeutua myös yhdessä tutun luovuttajan tai lapsen tulevan isän/isien kanssa. Toisaalta tutkimukset, inseminaatiot ja mahdolliset hoidot ovat melko kalliita.

Katso tässä kirjassa: **hormonihoidot, koti-inseminaatio, spermapankki, tukiverkostot**

lapsilisä

Lapsilisää maksetaan kaikista alle 17-vuotiaista lapsista. Yksinhuoltaja saa lapsilisään (vuonna 2010) 46,60 euron yksinhuoltajakorotuksen. Lapsilisälain mukaan yksinhuoltajaksi katsotaan ihminen, joka ei elä avio- tai avoliitossa. Kela on kuitenkin tulkinnut niin, että avoliitto on mahdollinen vain naisen ja miehen välillä, joten samaa sukupuolta oleva avopuoliso ei ole ollut este korotuksen saamiselle. Parisuhteen virallistaminen sen sijaan rinnastetaan avioliittoon eli yksinhuoltajakorotus poistuu virallistamisen myötä. Yksinhuoltajuuden tulkintaan ei vaikuta se, onko lapsella tosiasiaassa muita huoltajia.

Lapsilisä ensimmäisestä lapsesta on 100 euroa kuussa, toisesta 110,50 euroa ja jokaisesta seuraavasta viidenteen asti aina runsaat 20 euroa enemmän. Jos naisparin perheessä on molempien synnyttämiä lapsia, riippuu lapsilisän määrä siitä, ovatko äidit virallistaneet parsuhteensa: virallistamattomassa suhteessa elävien synnyttämät esikoiset tuovat perheeseen kumpikin ensimmäisen lapsen lapsilisän (ja sen päälle yksinhuoltajakorotuksen), mutta parisuhteensa virallistaneiden äitien lapset katsotaan saman perheen lapsiksi, jolloin vain vanhin kaikista perheen lapsista katsotaan ensimmäiseksi. Saman perheen kaikkien lasten lapsilisät tulee hakea saman huoltajan nimissä ja ohjata samalle tilille. Lapsilisää haetaan yleensä jo äitiys- tai vanhempainraha hakemuksen tekemisen yhteydessä.

Katso tässä kirjassa: **avoliitto, yksinhuoltajuus**

Lapsilisälaki

lapsiperhe

Mielikuva lapsiperheestä ns. vastakkaista sukupuolta olevien ihmisten välisen heteroseksuaalisen parisuhteen ympärille rakentuvana ydinperheenä elää ja voi melko hyvin, myös sateenkaariyhteisöjen sisällä. Tämä mielikuva toimii hyvin vahvana normina, oletusarvona ja tavoitekuvana. Normiin sisältyy myös ajatus, että perheen lapset ovat geneettistä sukua molemmille vanhemmilleen.

Ensimmäinen askel pois päin normi-idyllistä on siirtyminen joko idylliin ”äiti, äiti ja lapset” tai ”isä, isä ja lapset”. Todellisuus on kuitenkin paljon moninaisempi. Kaikki perheet eivät rakennu alunperinkään minkäänlaisen pari- tai seksisuhteen ympärille. Silloinkin kun perheen ydin on parisuhde, voivat parisuhteen osapuolet identifioitua hyvin monenlaisin eri tavoin niin seksuaalisen suuntautumisensa kuin sukupuolensakin suhteen. Silloinkin, kun vanhemmat näyttävät olevan keskenään eri sukupuolta ja muutenkin norminmukaisia, saatetaan perheen sisällä määritellä ja nimetä asioita aivan toisin.

Sateenkaariperheiden vanhemmat ovat vanhemmuudessaan keskimäärin yhtä monenlaisia – myös yhtä hyviä ja huonoja – kuin muutkin vanhemmat. Sateenkaariperheen elämä voi olla hyvin samanlaista kuin ns. normiperheenkin, mutta toisaalta se voi olla myös aivan erilaista. Jo vauvakuumevaiheessa voisi olla hyvä pysähtyä pohtimaan, minkälaista perhe-elämää ja minkä muotoisessa perheidyllissä juuri minä haluaisin lapseni kanssa elää. Ehkä lapsella voisi olla kolme tai neljä tai vaikka kuusi vanhempaa, sisarpuolia, kummeja, varaäitejä ja hoitosetiä. Ehkä lapsen voisi hankkia kahdestaan hyvän ystävän kanssa, oli ystävä sitten mitä sukupuolta tahansa. Tai ehkä minä haluaisin elää lapsen kanssa kahdestaan.

Miesparin tai homomiehen vauvakuumeeseen on hiukan vähemmän hoitokeinoja kuin naisten, mutta vaihtoehtoja ja pohdittavaa riittää silti. Jotkut miehet tuntevat naisen, jolla ehkä on jo omia lapsia, ja joka mielellään ryhtyy ikään kuin sijaissynnyttäjäksi esimerkiksi niin, että luovuttaa vauvan isilleen heti sen synnyttyä. Jotkut haluavat jakaa vanhemmuutensa naisen tai naisparin kanssa. Miehen on myös mahdollista hakea adoptiolasta, tosin ei yhdessä miesystävänsä kanssa.

Kaikkien perheenjäsenten ei myöskään aina tarvitse asua saman katon alla. Lapsen perhe voi elää monessa kodissa, tai lapsella voi olla useampia perheitä. Jokaisella perhemuodolla on omat vahvuutensa ja omat haasteensa.

luovuttaja

Siemenen luovuttajan rooli voi olla monenlainen riippuen asianosaisten halusta ja tarpeista. Joku haluaa aktiiviseksi isäksi ja joku aktiivisen isän lapselleen, toiset iloitsisivat pelkästä siemenen lahjoittamisesta. Kaikenlaisista perhemuodoista ja -järjestelyistä voidaan sopia. Tärkeää on, että käytännön

vaihtoehtoista ja kaikkien asianosaisten tuntemuksista keskustellaan avoimesti etukäteen. Monissa perheissä on asianosaisten toiveet kirjoitettu myös tarkaksi aiesopimukseksi.

Jos siemenen luovuttajan halutaan olevan pyyteetön lahjoittaja, saatetaan haluta myös, että kaikki osapuolet pysyvät toisilleen tuntemattomina. Tällöin voidaan yrittää rekrytoida mukaan kolmas osapuoli, välittäjä, joka etsii sopivan lahjoittajan, käy neuvottelut kaikkien kanssa ja lopulta kuljettaa sperman naisen/ naisparin luokse. Välittäjän olisi tietenkin hyvä tuntea kaikki osapuolet ennalta. Tällainen järjestely vaatii suurta luottamusta kaikkien osapuolten välillä – ja näinkin järjestäen on tietenkin huolehdittava HIV- ja hepatiittikoikeista. Hyvä olisi myös saada tieto lahjoittajan suvussa mahdollisesti esiintyvistä perinnöllisistä sairauksista, allergioista jne.

Katso tässä kirjassa: **aiesopimus, isyyden tunnustaminen, koti-inseminatio, lapsettomuusklinit**

miten lapsia tehdään?

Minkä tahansa muotoisissa perheissä elävät lapset kiinnostuvat jossain vaiheessa siitä, miten lapsia yleensä tehdään, ja toisaalta myös siitä, miten he itse ovat maailmaan saapuneet. Sateenkaariperheessä elävä lapsi haluaa ehkä myös tietää, miksi hänen perheensä on juuri sellainen kuin on. Uteliaisuus saattaa herätä vasta kouluiässä kavereiden kysymysten myötä ("Jos toi on sun äiti, kuka toi toinen sitten on?"), mutta keskusteluun kannattaa valmentautua jo aikaisemmin.

Jokaisessa perheessä rakentuu omanlainen kieli ja sanasto lapsentekoasioista puhumiseen. Lapset ovat myös hyvin yksilöllisiä: yksi on hyvin utelias jo varhain, toinen ei suuresti kiinnostu koskaan. Lapsen vaikeimpiinkin kysymyksiin riittää kuitenkin perheessä kuin perheessä useimmiten lyhyempi ja yksinkertaisempi vastaus kuin aikuinen aluksi kuvittelee. Viisivuotias voi olla hyvin tyytyväinen kuultuaan, että vauvaa varten tarvitaan kaksi erilaista

siementä, joista yksi on äidin vatsassa ja toinen laitetaan ensimmäistä tapaamaan äidin jalkojen välistä samasta aukosta, josta vauva syntyy. Voidaan myös kertoa, että osalla ihmisistä on niitä yhdenlaisia siemeniä ja toisilla niitä toisenlaisia. Ja niitä toisenlaisia voi saada myös lääkäriltä.

Jos lapsella ei ole osallistuvaa isää vaan siemen on saatu lahjoituksena, voidaan lahjoituksen antaja ehkä kuitenkin myöhemmin esitellä lapselle – jos lahjoittaja itse siihen antaa luvan ja lapsi on siitä kiinnostunut. Lasta varten voidaan myös kerätä talteen kaikki todisteet esimerkiksi koti-inseminaation tekemisestä: ovulaatiotestien käyttöohjeet, intentiopaperi, ruisku ja muki jne. Tuolta ajalta voidaan myös pitää päiväkirjaa tulevaa lasta varten. Tällaisista dokumenteista voi olla iloa aikuistuvalla nuorella, vaikka luovuttajaa tai biologista isää ei haluttaisi tai voitaisikaan hänelle osoittaa.

Lähes kaikissa lapsille ja nuorille suunnatuissa ihmisen lisääntymisestä kertovissa kirjoissa ovat vaihtoehtoiset menetelmät unohtuneet kokonaan. Poikkeuksiakin löytyy: esimerkiksi Kustannus-Mäkelän ”Nyt puhutaan seksistä” (Harris & Emberley 1994) esittelee lukijalleen paitsi monenlaisia parisuhteita ja perheitä – mukaan lukien naispareja ja miespareja – myös ”muita tapoja saada vauva ja perhe”.

Eri muotoisista sateenkaariperheistä on olemassa myös lasten kuvakirjoja. Muutamiin niistä voi tutustua esimerkiksi Sateenkaariperheet ry:n kirjastossa.

Katso tässä kirjassa: **lapsiperhe, varhaiskasvatus**

neuvolat

Suomen neuvolajärjestelmä huolehtii synnyttävän äidin ja lapsen hyvinvoinnista raskauden alkuvaiheista aina lapsen leikki-ikään asti. Ensimmäisen keran äitiysneuvolassa asioidaan kymmenennen raskausviikon tienoilla, ja siitä lähtien säännöllisesti ensin muutaman viikon välein, ja loppuvaiheessa viikoittain (useiden lääkäri- ja laboratoriokäyntien sekä synnytysvalmennuksen lisäksi). Terveyskeskuksessa neuvolantätiä eli terveydenhoitajaa tai kättilöä

ei voi itse valita, joten useimmiten kannattaa tulla ulos kaapista saman tien eli kertoa tarpeelliset asiat perhemuodosta ja lapsen siirtämistapahtumasta heti ensimmäisellä käynnillä. Näin voidaan välttyä monilta epäselvyyksiltä ja myös turhilta kyräilyiltä.

Äitiysneuvolaan voivat aina tulla mukaan kaikki asianosaiset. Neuvolassa käyminen ja sieltä saatava tuki onkin monille ei-biologisille vanhemmille hyvin tärkeää. Gynekologisten tutkimusten ajaksi neuvolalääkäri saattaa pyytää muita poistumaan huoneesta, mutta asia on viime kädessä raskaana olevan itsensä päätettävissä. Esimerkiksi sikiön sydänäänten kuuntelussa voivat joka tapauksessa kaikki olla mukana.

Suurin osa terveystieteiden henkilökunnasta ymmärtää, millaiset asiat ovat lapsen ja perheen kannalta todella olennaisia ja mitkä seikat sivuasioita. Jos lasta näyttää odottavan yksi tai viisi motivoitunutta ja vastuullisesti käyttäytyvää aikuista, ei ammatti-ihmisillä ole mitään syytä kommentoida perheen sukupuolijakaumaa tai aikuisten välisiä ihmissuhteita.

Lastenneuvolan puolella – kun fokuksessa on jo syntyneen lapsen terveys ja kehitys – kukaan ei enää todennäköisesti välitä siitä, mikä aikuinen tai kuinka monta kulkee lapsen mukana.

ovulaatio

Kuukautiskierron puolivälissä munarakkula puhkeaa ja sen sisällä kypsynyt munasolu irtoaa. Munanjohtimen hapsut sieppaavat irronneen munasolun, joka jatkaa sitten matkaansa kohti kohtuonteloa. Munasolu säilyy hedelmöitymiskykyisenä munanjohtimessa korkeintaan vuorokauden ja siittiöt n. 72 tuntia. Raskaaksi tuleminen on siis mahdollista vain parina päivänä ennen ja jälkeen ovulaation.

Jotkut tunnistavat ovulaation ajankohdan ovulaatiokipuina. Silloin voi kuitenkin jo olla hedelmöitymisen kannalta liian myöhäistä toimia. Kierron vaiheen

voi periaatteessa määritellä myös ruumiinlämmöstä ja vuodon laadusta: munasolun irtoaminen nostaa ruumiinlämpöä noin puolella asteella, ja pari päivää ennen ovulaatiota emättimen limaa muuttuu kirkaaksi ja venyväksi.

Tarkasti ovulaation ajankohdan voi ennustaa ovulaatiotesteillä, joita voi ostaa apteekista. Virtsatetit kertovat 24–36 tuntia ennen ovulaatiota tapahtuvan piikin luteinisoivan hormonin erittymisessä. Ovulaatiotestit ovat raskaustestien tapaisia yksinkertaisia koetinkuja, joita pidetään virtsasuihkun alla muutamaman sekunnin ajan. Tuloksen voi lukea noin kymmenen minuutin päästä. Testipakkauksen sisältä löytyy selkeä ohje testin tekemistä varten.

Ovulaatiotestit ovat erittäin tarkkoja ja luotettavia, ja viiden testipuikon pakkaus maksaa tuotemerkeistä riippuen n. 25–45 euroa. Testejä voi ostaa apteekeista ja hyvinvarustetuista päivittäistavaraliikkeistä.

Katso tässä kirjassa: **hedelmöittyminen, kuukautiskierto**

perheen sisäinen adoptio

Silloin, kun lapsella on vain yksi juridinen vanhempi, vanhemman puolisoista voi tulla juridisesti lapsen vanhempi perheen sisäisen adoption kautta. Tämä koskee myös rekisteröidyssä parisuhteessa olevia pareja.

Heteroavioliitossa eläviä pareja koskee lisäksi niin sanottu isyysoletta: synnyttävän naisen aviomies katsotaan automaattisesti lapsen juridiseksi isäksi. Rekisteröidyssä parisuhteessa olevien parien kohdalla taas ainoastaan synnyttäjä on automaattisesti lapsen juridinen vanhempi. Vaikka lapsi syntyisi rekisteröidyssä parisuhteessa elävien vanhempien yhdessä suunnittelemana, samaa sukupuolta olevan vanhemman vanhemmuus täytyy vahvistaa perheen sisäisellä adoptiolla.

Perheen sisäisen adoption käynnistetään niin kuin mikä tahansa muukin

adoptio eli ottamalla yhteyttä oman asuinkunnan sosiaalitoimeen. Adoptio-neuvontaa ei voi laittaa alulle ennen kuin lapsi on syntynyt, mutta ajan sosiaalityöntekijälle voi toki varata jo etukäteen. Prosessina perheen sisäinen adoptio on nopeampi ja kevyempi kuin vieraan lapsen adoptio.

Lapsella voi olla kerrallaan vain kaksi juridista vanhempaa eli esimerkiksi neliapilaperheissä aikuisten täytyy päättää, tunnustaako jompikumpi isistä isyyden vai vahvistetaanko toisen äidin juridinen vanhemmuus perheen sisäisellä adoptiolla. Vastaavasti, jos adoptoitavalla lapsella on ennestään kaksi juridista vanhempaa, yhden tulee luopua vanhemmuudestaan.

Lapsen synnyttänyt nainen on automaattisesti lapsen juridinen vanhempi. Jos miespari haluaa vahvistaa ei-juridisen isän vanhemmuuden adoption kautta, synnyttäjä voi antaa tähän suostumuksensa vasta kahdeksan viikon kuluttua synnytyksestä.

Katso tässä kirjassa: **adoptio, apilaperheet, huoltajuus, isyyden tunnistaminen, sosiaalinen vanhemmuus**

Laki lapseksiottamisesta
Laki rekisteröidystä parisuhteesta

perinteinen tyyli

Jos kaikki osapuolet ovat sitä mieltä, että siittiöiden kierrättäminen mukin ja ruiskun kautta on turhaa puuhaa, mikään ei estä tekemästä asiaa perinteisellä tyylillä, yhdynnässä. On kuitenkin syytä muistaa samat asiat kuin kotinseminaationkin kohdalla: vaikka osapuolet olisivat kuinka läheisiä ystäviä, HIV- ja hepatiittiriskit ovat liian suuria otettaviksi, ja jonkinlaisen aiesopimuksen kirjoittaminen kannattaa aina.

Perinteinen tyyli ei tietenkään jätä sijaa siemenen luovuttajan anonymiteetille. Lapsen synnyttäjälle tuntemattomaksi jäävän lahjoittajan siittiöiden käyttäminen on käytännössä mahdollista vain lapsettomuuslinikalla tai osapuolten välillä toimivan luotetun välittäjän avulla.

Katso tässä kirjassa: **aiesopimus, HIV ja hepatiitti, lapsettomuuslinikat**

raskaus ja seksi

Heteropareille kirjoitetuissa raskausoppaissa on usein oma kappaleensa koskien seksielämää kasvavan vatsan kanssa. Noiden kappaleiden asen-
tovinkeistä voi olla iloa myös naispareille sikäli kun seksi jaksaa kiinnostaa,
raskaus kun vaikuttaa eri ihmisiin hyvin eri tavoin. Ainoa varoitus ja rajoitus,
jota jotkut oppaat tarjoavat heteropareille, pätee myös naispareihin: penet-
roivaa seksiä saattaa kannattaa välttää niinä päivinä, kun kuukautiset nor-
maalisti alkaisivat. Näin ainakin, jos odottavalla äidillä tiedetään tai arvellaan
olevan tavallista suurempi riski saada keskenmeno. Penetraation vaikutuk-
sista keskenmenoriskiin on monia mielipiteitä, mutta joka tapauksessa kes-
kenmenoriski on suurimmillaan juuri kuukautisten alkamisen aikoihin.

Oma järki ja tunteet kertovat yleensä parhaiten, millaista seksiä kannattaa
harrastaa raskausaikana. Tutut turvaseksiohjeet kannattaa joka tapaukses-
sa nytkin ottaa tosissaan.

Katso tässä kirjassa: **HIV ja hepatiitti**

sijaissynnyttäjä

Sijaissynnyttäjänä toimiminen tarkoittaa lapsen synnyttämistä lahjaksi jol-
lekulle muulle. Lääketieteellisenä lapsettomuushoitona sijaissynnyttäjä on
käytetty Suomessa niin, että synnyttäjän kohtuun on istutettu alkio, joka on
rakennettu syntyvän lapsen tulevien vanhempien sukusoluista. Menetelmää
on käytetty esimerkiksi tilanteessa, jossa naiselta puuttuu kohtu, mutta hän
pystyy kuitenkin tuottamaan munasoluja. Näin lapsen synnyttäjä ei siis ole-
kaan ollut lapsen biologinen äiti, mutta biologisten vanhempien on täytynyt
kuitenkin adoptoida syntynyt lapsi saadakseen juridisen vanhemmuuden.

Nykyään sijaissyntyttäjän käyttö lapsettomuuden hoidossa on kielletty, mutta kielto ei koske epävirallisia järjestelyjä ihmisten kesken.

Jos mies toivoo biologista lasta, jonka vanhemmuuden voisi jakaa kahdestaan miehensä kanssa, on oikeastaan ainoa vaihtoehto etsiä sijaissyntyttäjäksi ryhtyvä nainen. Synnyttäjä voi luopua lapsen huoltajuudesta tai halutessaan myös juridisesta vanhemmuudesta ja antaa isien toimia lapsen vanhempina alusta alkaen. Sijaissyntyttäjäksi ryhtyy usein nainen, jolla on jo ennestään omia lapsia.

Biologisen lapsen voi tietenkin saada myös yhdessä naisen tai naisparin kanssa, jolloin syntyvällä lapsella voi olla yhteensä vaikka kolme tai neljä vanhempaa.

Katso tässä kirjassa: **adoptio, perheen sisäinen adoptio, apilaperheet**

sijaisvanhemmuus

Sijaisvanhempana toimimisella eli perhehoidolla tarkoitetaan sitä, että lapsi tai nuori sijoitetaan joksikin aikaa elämäänsä kunnan sosiaaliviraston valitsemassa perheessä. Perheessä voi olla omiakin lapsia. Oman kunnan sosiaalivirastossa neuvotaan sijaisvanhemmuudesta kiinnostuneita, myös samaa sukupuolta olevien perheitä.

Pitkäaikaisemman sijaisvanhemmuuden lisäksi kannattaa harkita myös lyhytaikaisempaa tuki- tai lomaperheenä toimimista. Sosiaalivirastot etsivät kaiken aikaa perheitä, jotka voivat ottaa hoitoonsa lapsia tai nuoria viikonlopuiksi tai loma-ajoiksi.

Sijaisvanhempana tai viikonloppuperheenä voi tietenkin toimia myös epävirallisemmin: tuttu aikuinen voi ryhtyä kantamaan osavastuuta tuttavaperheensä lapsesta tai lapsista esimerkiksi erokriisin yhteydessä.

www.perhehoitoliitto.fi

sosiaalinen vanhemmuus

Sosiaalisella vanhemmalla tarkoitetaan ihmistä, jonka vanhemmuus ei ole juridista eikä biologista, mutta joka käytännössä toimii vanhempana ja nähdään perheessä yhtenä vanhemmista. Tämä on arkea esimerkiksi monissa apilaperheissä, koska Suomen lainsäädäntö mahdollistaa lapsen juridisen vanhemmuuden korkeintaan kahdelle ihmiselle.

Vanhempien nimitykset vaihtelevat perheestä toiseen ja riippuvat paljon perheen aikuisten itsemäärittelystä, mutta voivat vaihdella myös esimerkiksi sen mukaan, ovatko perheen lapset yhdessä harkittuja ja saatuja vai jommankumman aiempaan suhteeseen syntyneitä.

Harva ihminen varmaankaan käyttäisi itse itsestään ilmausta ”sosiaalinen äiti” tai ”sosiaalinen isä”. Etuliite ”sosiaalinen” tuntuu keinotekoiselta ja ehkä vähättelevältäkin. Suomen kielessä ei ole oikein sujuvaa vastinetta englannin kielen etuliitteelle ”co”, jonka avulla ihminen voi olla co-mom, co-dad tai co-parent, kanssavanhempi.

Silloin kun lapsi on aivan pieni, vanhemmat nimeävät itse itsensä ja toisensa. Kaikkien aikuisten mieleen ja kieleen ei sovi äiditellä tai isitellä toisiaan, saati itse itseään, ja silloin ehkä lapsikin oppii alusta asti viittaamaan vanhempiinsa etunimillä. Leikki-ikänsä tullessaan lapsi hoitaa määrittelyn ja nimeämisen enenevässä määrin itse, ja nimitykset saattavat vaihtuakin lapsen järkeillessä perheensä muotoa.

Pienen lapsen maailmassa ei ole intuition vastaista tai outoa, että hänellä on kaksi isää tai kaksi äitiä – tai kolme tai neljä. Yhtä luonnollista lapselle itselleen on, jos perheessä on vain yksi vanhempi. Ongelmat ja outoudet ovat aikuisten keksimiä, ja vanhemmiltaan ja muilta lähellään olevilta aikuisilta lapset oppivat suhtautumaan asioihin joko ongelmallisina tai mutkattomina.

Katso tässä kirjassa: **apilaperhe, huoltajuus, imettäminen, juridinen vanhemmuus, lapsiperhe**

spermapankki

Joidenkin lapsettomuushoitoja tekevien klinikoiden yhteydessä toimii oma spermapankki, mutta osa klinikoista tilaa luovutukset muualta. Jotkut spermapankit palvelevat muitakin kuin lapsettomuushoitojen asiakkaita ja klinikoita. Naisen kanssa parisuhteessa elävän transsukupuolisen naisen kannattaa harkita siittiöidensä tallettamista yksityisen lapsettomuusklinikan spermapankkiin ennen sukupuolen korjaukseen liittyvien hormonihoitojen aloittamista. Talletuksen on voinut tehdä myohempää tarvetta varten eli perheenlisäystä koskevien suunnitelmien ei ole tarvinnut olla vielä valmiina. Transsukupuolisena saa kuitenkin varautua toimimaan ammatti-ihmisten kouluttajana myös lapsettomuusklinikoilla ja perheen kasvattaminen saattaa vaatia keskimääräistä enemmän kärsivällisyyttä. Kaikki klinikat eivät ole suostuneet palvelemaan transsukupuolisia ihmisiä. Vinkkejä asiallisista klinikoista sekä tukea ja neuvoja kannattaa hakea esimerkiksi Setan Transtuki-pisteeltä ja Sateenkaariperheet ry:stä.

Katso tässä kirjassa: **lapsettomuusklinikat**

sukunimi

Lapsi voi saada Suomessa sukunimekseen vain juridisen vanhempansa sukunimen. Jos lapsella on kaksi juridista vanhempaa, he voivat keskenään sopia, kumman sukunimen antavat lapselle. Lapselle ei siis myöskään voi antaa vanhempien sukunimistä koottua yhdistelmäimeä.

Jos samaa sukupuolta olevat vanhemmat rekisteröivät parisuhteensa, voi toinen heistä hakea puolisonsa sukunimeä maistraatilta. Nimen vaihtaminen ei siis tapahdu samalla tavalla ilmoittamalla kuin avioliiton solmimisen yhteydessä. Nimen vaihtaminen myös maksaa, toisin kuin aviopareilla, ja prosessi kestää usein kuukausia. Itse hakeminen on kuitenkin yksinkertaista: nimen vaihtajan on vain täytettävä yksi maistraatista saatava lomake. Perusteluksi riittää rekisteröity parisuhde. Jos sukunimeä vaihtava on lasten ainoa juridinen vanhempi, vaihtuu lasten sukunimi automaattisesti samalla.

synnytys

Synnytykseen kannattaa valmistautua kirjoittamalla paperille paitsi toiveet koskien itse synnytystä, myös selvitys syntyvän lapsen perhemuodosta – muuten voi olla vaarana, että kättilöt ja lääkärit kohtelevat esimerkiksi toista äitiä täysin ulkopuolisena tukihenkilönä.

Monien synnytyssairaaloiden vierihoito- tai lapsivuodeosastoilla on ns. perhehuoneita, joissa myös synnyttäjän puoliso tai koko perhe voi asua sairaalassaoloajan. Perhehuoneen käyttöön ovat oikeutettuja myös sateenkaariperheet. Huoneet ovat kuitenkin yleensä kovin varattuja, joten toiveista kannattaa mainita ajoissa etukäteen joko omalle neuvolakättilölle/ terveydenhoitajalle, äitiyspoliklinikalla, tutustumiskäynnillä sairaalassa tai puhelimitse.

Vaikka synnytyssairaaloiden esitteet ja tiedotteet onkin selvästi kirjoitettu lähinnä miehen ja naisen ydinperheille ja tekstissä vilisevät aviomiehet ja vaimot ja isät ja äidit, ei kannata heti luovuttaa ja itse sulkea omaa perhettään kaiken ulkopuolelle. Kättilöitä on tietenkin moneen lähtöön, mutta viimeisten kymmenen vuoden aikana suurin osa heistä on jo törmännyt ja tottunut monenkirjaviin perhetilanteisiin, mitä moninaisempiin synnytysfilosofioihin ja esimerkiksi uskonnollisiin vakaumuksiin sekä siihen, että synnyttäjän tukena voi olla puolison sijasta esimerkiksi ystävä tai oma äiti tai useampiakin henkilöitä. Joissakin sairaaloissa mukaan pääsevät myös syntyvän lapsen sisarukset. Se, että lapsella onkin kaksi äitiä tai kaksi isää, ei välttämättä hämmästytä ketään.

Synnytykseen osallistuvien on osallistuttava myös äitiysneuvolassa järjestettävään synnytysvalmennukseen ja he pääsevät mukaan tutustumiskäynnille synnytyssairaalaan.

tilapäinen hoitovapaa

Tilapäistä hoitovapaata voi käyttää äkillisesti sairastuneen alle 10-vuotiaan lapsen hoitamiseen enintään neljä työpäivää kerrallaan, yksi vanhemmista kerrallaan. Tilapäinen hoitovapaa on palkatonta ellei työehtosopimuksessa ole sovittu toisin. Myös lapsen sosiaalisella vanhemmalla on lain mukaan oikeus jäädä tilapäiselle hoitovapaalle, mutta hänen on asuttava lapsen kanssa samassa taloudessa. Jotkut työnantajat ovat pyytäneet tällaisessa tilanteessa ei-juridisilta vanhemmilta tiedoksi esimerkiksi talonkirjaotetta.

Työsopimuslaki

tukiverkostot

Perhe tai joku sen jäsenistä voi joskus tarvita ulkopuolista tukea joko ammatillisilta tai samankaltaisessa elämäntilanteessa olevilta ihmisiltä tai perheiltä. Sukulaiset eivät aina ole valmiita antamaan kannustusta ja tukea tuleville äideille tai isille vaan tarvitsisivat ehkä ensin itse tukea omassa hämmennyksessään. Toisaalta vanhat tädit tai ukkit saattavat olla yllättävän avarasydämiisiä ja muu suku yrittää ehkä suojella heitä vauva- tai muilta uutisilta aivan turhaan.

Setan jäsenjärjestöt eri puolella Suomea järjestävät aika-ajoin tukitoimintaa myös seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien vanhemmille. Setan jäsenjärjestöt löytyvät internetistä osoitteesta www.seta.fi.

Sateenkaariperheet – Regnbågsfamiljer ry on yksi Setan suurimmista jäsenjärjestöistä. Jäsenet edustavat perheiden kirjoa kaikissa sateenkaaren väreissä: yksinhuoltajaperheistä useamman vanhemman ja monen kodin

perheisiin, naisparien ydinperheistä transihmisten perheisiin ja itsensä mie-
luiten määrittelemättä jättävien queer-henkisiin perheisiin. Jäsenenä on myös
vauvakuumeisia ja perheellistymistä suunnittelevia, sekä ihmisoikeuksien tai
politiikan kannalta vanhemmuus- ja huoltajuusteemoista kiinnostuneita ihmisi-
ä.

Alueellisten tapaamisten lisäksi järjestetään vuosittain yhdestä kahteen val-
takunnallista perheleiriä sekä erilaisia retkiä ja teematapaamisia. Tapaami-
siin ovat tervetulleita muutkin kuin yhdistyksen jäsenet, ja aina myös lapset.

Sateenkaariperheet löytyvät osoitteesta www.sateenkaariperheet.fi ja sähkö-
postisti yhdistykselle kulkee osoitteella info@sateenkaariperheet.fi. Sekä
perheille että perhetyön ammattilaisille löytyy paljon tietoa myös Setan per-
hetyön projektin sivuilta osoitteesta www.seta.fi/perheprojekti

Transihmisille ja heidän läheisilleen on tarjolla tukea myös Setan Transtuki-
pisteeltä. Tukipisteellä työskentelee muiden muassa perhetyöntekijä, jonka
yhteystiedot löytyvät Transtukipisteen sivuilta osoitteesta [www.transtukipiste-](http://www.transtukipiste.fi)
[te.fi](http://www.transtukipiste.fi)

Setan oma SETA-Foorumi on monipuolinen keskustelupaikka osoitteessa
www.keskustelu.seta.fi. Foorumilta löytyy sekä kaikille avoimia keskustelu-
alueita että suljettuja alueita, jotka vaativat ryhmän jäsenyyden. Yksi sulje-
tuista alueista on sateenkaariperheiden kohtaamispaikka "Rainbow", jolle
voit liittyä lähettämällä hakemuksen keskustelualueen moderaattorille.

Monenlaista vertaistukea ja keskusteluseuraa naisille löytyy "Sapfisesta ver-
konmutkasta" osoitteesta www.sappho.net.

www.sateenkaariperheet.fi
www.seta.fi
www.seta.fi/perheprojekti
www.transtukipiste.fi
www.sappho.net

Katso tässä kirjassa: **kriisi**

vanhempainloma ja vanhempainraha

Äitiysrahakauden jälkeen lapsen juridisella vanhemmalla ja myös hänen rekisteröidyllä puolisoillaan on oikeus Kelan vanhempainrahaan. Sitä maksetaan 158 arkipäivältä, mutta ei yhtä aikaa molemmille.

Juridinen isä on periaatteessa oikeutettu vanhempainrahaan vain silloin, jos hän elää avio- tai avoliitossa lapsen äidin kanssa. Jos äiti ei kuitenkaan osallistu lapsen hoitoon, saa isä vanhempainrahaa, vaikka he eivät eläisi samassa taloudessa. Monikkoperheille kautta pidennetään 60 päivällä lasta kohti. Myös adoptiolasten vanhemmilla on oikeus vanhempainrahaan. Vanhempainraha on veronalaista tuloa.

Sairausvakuutuslaki

varhaiskasvatus

Päivähoitoon ovat oikeutettuja kaikki alle kouluikäiset lapset. Päivähoitoa tarjoavat sekä kunnat että moninaiset yksityiset palveluntarjoajat, yksilöt ja yhteisöt. Tavallisimmat päivähoiton muodot ovat päiväkotit ja perhepäivähoito. Lapselle voi hakea joko osapäivähoitoa (3–5 tuntia päivässä) tai kokopäivähoitoa (yli viisi tuntia). Tarpeen mukaan hoitopaikkaa voi hakea myös ilta-ajoille tai ympärivuorokautisesta päivähoitoryhmästä.

Kaikki kuusivuotiaat pääsevät Suomessa esiopetukseen. Useimmiten esiopetusta järjestetään kunnan päiväkodeissa tai kouluissa. Esiopetuksen tarkoitus on tasoittaa lapsen tietä kouluun vahvistamalla oppimisedellytyksiä ja antamalla perustietoja ja -taitoja. Osallistuminen esiopetukseen on ilmaista ja vapaaehtoista. Esiopetukseen kuuluu myös maksuton päivittäinen ateriointi.

Kunnallisen päivähoidon asiakasmaksut määräytyvät perheen tulotason mukaan. Perheenjäseneksi ei kuitenkaan kaikissa kunnissa ole laskettu samaa sukupuolta olevaa avopuolisoa, vaikka tämä olisi lasten oheishuoltaja. Rekisteröidyn puolison tulot huomioidaan.

Päivähoitomuotoa kannattaa harkita rauhassa ja ihmisiin ja hoitopaikkoihin kannattaa aina tutustua jo etukäteen. Perhepäivähoito on parhaimmillaan lapselle kuin toinen koti ja pienessä ryhmässä on aina etunsa. Suhde perhepäivähoitajaan voi muodostua hyvinkin läheiseksi. Päiväkotien ryhmät ovat taas usein hyvin isoja, mutta toisaalta vastuu jakautuu useammalle erilaiselle aikuiselle ja lapset oppivat toimimaan suuren ryhmän jäsenenä ja yhdessä hyvin monenlaisten ihmisten kanssa.

Päivähoito- tai esiopetusmuodosta riippumatta kannattaa kertoa avoimesti perhemuodosta ja lapsille tärkeistä ihmisistä jo hoito- tai eskaripaikkaa haettaessa. Hakulomakkeisiin mahtuu kirjaamaan vain kahden vanhemman tiedot, mutta mukaan voi hyvin nitoa myös tarpeellisia liitteitä. Lasten kannalta on tärkeää, että aikuiset (vanhemmat ja henkilökunta) osaavat ja uskaltavat kommunikoida suoraan ja rehellisesti keskenään. Kaapista ulos tulemisen vastuuta ei saa jättää lapsen harteille – vaikka osa lapsista hoitaakin ulostulon itse, reippaasti ja ensimmäisenä.

Päivähoidossa ja esiopetuksessa pyritään tukemaan perheen näkemyksiä lasten kasvatuksesta ja toimimaan perheen arvoja kunnioittaen. Päivähoidossa käydään vanhempien kanssa yleensä vuosittain kattavasti läpi lapsen kasvuun ja kehitykseen liittyvät tärkeät asiat. Tällaisten keskustelujen yhteydessä on hyvä tilaisuus keskustella myös siitä, miten lapsi itse nimeää perheenjäsenensä ja miten perhe toivoo lapsen kanssa puhuttavan esimerkiksi perheiden monimuotoisuudesta – tai sukupuolista, uskonnoista, monikulttuurisuudesta tai mistä tahansa perheelle tärkeistä teemoista tai vaikeista asioista. On hyvä ennaltaehkäistä mahdollisia väärinkäsityksiä kertomalla ajoissa lapsen perheestä ja perhemuotoon liittyvistä faktoista. Päivähoitoon voi toimittaa myös sateenkaariperheistä kertovaa tietoa ja erilaista materiaalia. Materiaalia löytyy esimerkiksi Sateenkaariperheet ry:n kautta.

Päivähoitoryhmä on useimmiten lapsen ensimmäinen ihan oma sosiaalinen yhteisö. Ryhmässään hän saattaa myös kuulla ensimmäistä kertaa perhetään koskevia kysymyksiä tai kommentteja. Aika usein näihin kysymyksiin kuitenkin törmätään vasta koulussa. Usein lapsi osaa itse vastata kysymyksiin tovereitaan tyydyttävällä tavalla ("no, mulla on kaksi äitiä") tai kommentoida takaisin ("kyllä äiti voi olla mies, mulla on"). Aina tilanne ei kuitenkaan

ratkea ilman aikuisten vastuullista osallistumista. Lasten kannalta ikäviä tilanteita tulee yleensä vähiten eteen niissä perheissä, joissa aikuiset ovat sinut itsensä ja perhemuotonsa kanssa ja puhuvat asioista avoimesti sekä perheen sisällä että muiden kanssa. Päivähoidon tai koulun henkilökunnalle voi myös esittää toiveen, että kaikkien lasten kanssa puhuttaisiin perheiden monimuotoisuudesta. Tarvittaessa voi Setasta tilata henkilökunnalle räätälöityä koulutusta seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuudesta. Tällaisen koulutuksen jälkeen työntekijöillä voi olla paremmat valmiudet keskustella lasten ja perheiden kanssa esimerkiksi erilaisista perhemuodoista.

Katso tässä kirjassa: **lapsiperhe, miten lapsia tehdään?**

yksinhuoltajuus

Yksinhuoltajuudella tarkoitetaan eri yhteyksissä hiukan eri asioita. Yhtäältä sillä voidaan viitata tilanteeseen, jossa lapsella on virallisesti vain yksi huoltaja. Näin voi olla, jos lapsen isyyttä ei selvitetä ollenkaan tai jos äiti ja isä so-pivat isyyden tunnustamisen tai eron yhteydessä, että huoltajuus määrätään vain toiselle heistä. Tässä mielessä yksinhuoltajuus on yhteishuoltajuuden vastakohta.

Toisaalta, jos lapsen vanhemmat asuvat erillään, sanotaan lapsen kanssa asuvaa vanhempaa usein yksinhuoltajaksi, vaikka molemmat vanhemmat olisivatkin lapsen virallisia huoltajia. Lapsen kanssa ainoana huoltajana asuva vanhempi on oikeutettu yksinhuoltajan etuuksiin – esimerkiksi lapsilisän yksinhuoltajakorotukseen – vaikka lapsella olisi muitakin huoltajia.

Katso tässä kirjassa: **avoliitto, huoltajuus**

äitiysavustus

Äitiysavustuksen hakija voi valita, haluaako avustuksen äitiyspakkauksena vai rahana (140 euroa). Äitiyspakkauksen sisällön arvo on kuitenkin huomattavasti rahamuotoisen äitiysavustuksen summaa suurempi. Äitiysavustusta haetaan Kelasta viimeistään kaksi kuukautta ennen laskettua aikaa. Avustus maksetaan korotettuna monikkoperheille eli esimerkiksi kaksosten perheet saavat kolme pakkausta tai kolme raha-avustusta, tai valintansa mukaan kumpiakin. Äitiyspakkauksesta löytyy mm. vauvan vaatteita ja liinavaatteita, peitto, makuupussi, patja, hoitoalusta, hiusharja, lelu, kuvakirja, kynsisakset, kylpylämpömittari, kuukautissiteitä ja kondomipakkaus.

äitiysloma ja äitiysraha

Äitiysrahaa haetaan Kelalta noin kaksi kuukautta ennen laskettua aikaa, yleensä samalla kun haetaan äitiysavustusta. Äitiysrahaa maksetaan 105 arkipäivältä. Loman voi aloittaa aikaisintaan 50 ja viimeistään 30 päivää ennen laskettua aikaa. Raskauden kesto osoitetaan todistuksella, jonka saa äitiysneuvolan terveydenhoitajalta tai lääkäriltä.

Äitiysraha on veronalaista tuloa, samoin kuin isyys- ja vanhempainrahakin. Päiväraha lasketaan yleensä äidin verotettavien työtulojen perusteella. Päiväraha on kuitenkin aina vähintään 22,04 euroa/ päivä.

liite 1

esimerkki aiesopimukseksi I

Aikomuspöytäkirja

Tähän pöytäkirjaan on kirjattu Virpi Virtasen, Lassi Lahtisen sekä heidän puolisoidensa Liisa Lehtosen (Virpi) ja Heikki Heinosen (Lassi) välillä käytyjen keskustelujen kuluessa saavutetut näkemykset ja yhteiset aiomukset suunnitelmasta, jonka tarkoituksena on saada lapsi, jonka äiti on Virpi ja isä Lassi. Suunnitelman toteuttaminen on aloitettu marraskuussa 2004. Olemme sopineet yksimielisesti seuraavaa:

- 1) Lassi tunnustaa lapsen isyyden ensi tilassa lapsen synnyttyä.
- 2) Lapsen sukunimeksi tulee Virtanen. Virpillä on oikeus valita etunimet, mutta Lassilla ja Liisalla on kohtuuden rajoissa veto-oikeus.
- 3) Aluksi Virpi on lapsen huoltaja. Liisalle varataan mahdollisuus myöhemmin hakea lapsen yhteishuoltajuutta, mikäli hän yhdessä Virpin kanssa niin toivoo. Lassi sitoutuu osaltaan myötävaikuttamaan siihen, että Liisalle tällöin myönnetään huoltajuus. Lapsi asuu Virpin ja Liisan luona.
- 4) Osapuolten tahto on, että lapselle syntyy turvallinen ja hyvä suhde äitiinsä ja isäänsä sekä näiden puolisoihin. Mikäli olosuhteet myöhemmin muuttuvat, pyrkivät kaikki pitämään huolen siitä, että lapsen olemassa olevat läheiset ja hänelle tärkeät ihmissuhteet jatkuvat mahdollisimman häiriöttä.
- 5) Lassi pitää oman harkintansa mukaan huolen lapsen ja oman sukunsa välisestä yhteydenpidosta pääsääntöisesti tavatessaan lasta omin päin.
- 6) Osapuolilla on täysi vapaus kertoa lapsesta ja hänen vanhemmistaan sekä lapsen hankkimiseen johtaneista tapahtumista oman harkintansa mukaan tämän pöytäkirjan ulkopuolisille asian missä vaiheessa tahansa. Lapselle kerrotaan hänen syntymiseensä liittyneistä olosuhteista heti kun se käy luontevasti päinsä ja hän kykenee asian ymmärtämään.
- 7) Lassi maksaa Virpille elatusapua lapsesta hänen syntymästään lukien 120 euroa kuukaudessa. Elatusavun määrä sidotaan indeksiin. Lapsen tarpeiden kasvaessa elatusavun määrää voidaan myöhemmin sopia korotettavaksi.
- 8) Osapuolet pyrkivät siihen, että isän ja lapsen väliset tapaamiset voitaisiin toteuttaa mahdollisimman pitkälle vapaasti sopien ja ilman kaavamaisia malleja. Tapaamisoikeudesta voidaan laatia myöhemmin eri sopimus virallisesti vahvistettavaksi.

9) Lapselle hankitaan oma passi. Lassilla on oikeus ottaa lapsi mukaansa myös ulkomaan matkoille, edellyttäen, että matkan ajankohta ei aiheuta Virpille vaivaa. Lassin aikomuksena ei kuitenkaan ole ottaa lasta mukaan matkoille tämän ensimmäisinä elinvuosina.

Tämä pöytäkirja on tehty neljänä yhtäpitävänä kappaleena, yksi kullekin osapuolelle.

Kuopiossa 15.1.2005

Virpi Virtanen
Lassi Lahtinen

Liisa Lehtonen
Heikki Heinonen

liite 2

esimerkki aiesopimukseksi II

Aikomussopimus

Tähän pöytäkirjaan on kirjattu Tuula Tuovisen (henkilötunnus) ja Jaana Jantunen (henkilötunnus) yhteiset aiomukset ja näkemykset koskien 5.3.2010 koti-inseminaatiolla alkunsa saaneen, Jaanan kohdussa kasvavan lapsen tulevaisuutta. Olemme sopineet seuraavaa:

Aiomme jakaa lapsen vanhemmuuden keskenämme niin, että molemmat toimivat yhtä lailla äiteinä, kantavat vastuuta lapsesta ja viettävät aikaa tämän kanssa, tapahtui meidän parisuhteellemme tulevaisuudessa sitten mitä tahansa.

Haluamme, että Tuula osallistuu synnytysvalmennukseen ja on mukana synnytyksessä. Toivomme, ja pyrimme siihen, että häntä näissäkin tilanteissa kohdellaan toisena lapsen vanhemmista.

Tuulan vanhemmuus vahvistetaan myös perheen sisäisen lapseksiottamisen kautta.

Lapselle kerrotaan rehellisesti hänen syntymiseensä liittyneistä olosuhteista heti kun se käy luontevasti päinsä. Siittiöiden lahjottaja on meidän yhteinen ystävämme, ja aiomme osoittaa hänet lapselle sikäli kun se lasta kiinnostaa ja se jatkossakin luovuttajalle sopii. Luovuttajasta ei kuitenkaan koskaan tule lapsen isää.

Tämä pöytäkirja on tehty kahtena yhtäpitävänä kappaleena, yksi kummallekin osapuolelle.

Kuusamossa 16.5.2010

Tuula Tuovinen

Jaana Jantunen

käytetty kirjallisuus ja muuta luettavaa

Aarnipuu, Tiia 2002: "Sateenkaariperheellisiä työssä ja poissa työstä". Artikkeliteoksessa Lehtonen, Jukka (toim.) *Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt työelämässä*. Raportteja 269. Helsinki: Stakes.

Ahola, Minna 2000: *'Ihan perhe vaan': lesboperheissä elävien nuorten perhekäsityksiä*. SETA-julkaisut 14. Helsinki: Seksuaalinen Tasavertaisuus SETA ry.

Autere, Hanna 1996: *Lesboperhe ja päivähoito*. SETA-julkaisut 9. Helsinki: Seksuaalinen Tasavertaisuus SETA ry.

Bettinger, Michael 1998: "Gay Male Couples and Families". Artikkeliteoksessa Cabaj, Robert P. & David W. Purcell (ed.): *On the Road to Same-Sex Marriage. A Supportive Guide to Psychological, Political, and Legal Issues*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.

Boenke, Mary (ed.) 2003: *Trans Forming Families: Real Stories About Transgender Loved Ones*. Second edition. Oak Knoll Press.

Drake, Sunniva; Aiska Hiltunen; Maisa Kankkunen & Eeva-Riitta Seies 1986: *Naisen itsehoito-opas. Vaihtoehtoista gynekologiaa*. Helsinki: Naisten Kulttuuriyhdistys ry.

Gottberg, Eva 1997: *Perhesuhteet ja lainsäädäntö*. Yksityisoikeuden julkaisusarja A:91. Turku: Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja.

Griffin, Kate & Lisa A. Mulholland (ed.) 1997: *Lesbian Motherhood in Europe*. Lontoo: Cassell.

Harris, Robie H. & Michael Emberley 1994: *Nyt puhutaan seksistä*. (Suomentanut Kimmo Pietinen.) Karkkila: Kustannus-Mäkelä Oy.

Hartikainen, Anna-Liisa, Leena Tuomivaara, Ulla Puistola & Leena Lang 1994: *kokoNAINEN. Raskaus, seksi, sairaudet*. WSOY.

Hynnä, Maria 1997: "Lesbojen vaihtoehtoinen lisääntyminen". Artikkeliteoksessa Lehtonen, Jukka, Jussi Nissinen & Maria Socada (toim.): *Hetero-olettamuksesta moninaisuuteen*. Lesbot, homot, bi- ja transihmiset sosiaali- ja terveyspalveluiden asiakkaina. Helsinki: Oy Edita Ab.

Jämsä, Juha 2003: *Isä, joka on homo – homomiehen perhe ja vanhemmuus*. Sosiologian pro gradu -työ, Helsingin yliopisto.

Jämsä, Juha & Kuosmanen, Paula (toim.) 2007: *Suomalaiset sateenkaari-perheet sosiaali- ja terveyspalveluissa ja koulussa*. SEIS – Suomi eteenpäin ilman syrjintää -julkaisu. Helsinki: Työministeriö.

Jämsä, Juha (toim.) 2008: *Sateenkaariperheet ja hyvinvointi. Käsikirja lasten ja perheiden kanssa työskenteleville*. PS-kustannus.

Kaskisaari, Marja 1997: "Homoparisuhdekeskustelu – diskurssi ja performatiivi". Artikkeliteoksessa Jokinen, Eeva (toim.): *Ruumiin siteet. Kirjoituksia eroista, järjestyksistä ja sukupuolesta*. Tampere: Vastapaino.

Kendell, Kathryn 1998: "Lesbian Couples Creating Families". Artikkeliteoksessa Cabaj, Robert P. & David W. Purcell (ed.): *On the Road to Same-Sex Marriage. A Supportive Guide to Psychological, Political, and Legal Issues*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.

Kuosmanen, Paula 2001: *Äitien ja lesbojen arkipäivän tilanteita. Performatiivis-diskursiivinen tarkastelu*. Naistutkimusraportteja 2000:1. Helsinki: Tasa-arvoasiain Neuvottelukunta, Sosiaali- ja terveysministeriö.

Kuosmanen, Paula 2002: "Lesbovanhempien taktikat, perhe-esitykset ja sukupuoliytyylit työpaikoilla". Artikkeliteoksessa Lehtonen, Jukka (toim.) *Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt työelämässä*. Raportteja 269. Helsinki: Stakes.

Laki ja samaa sukupuolta olevien parisuhteet. Työryhmän ehdotus. Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisu 2/1999. Helsinki: Oy Edita Ab.

Lapset ja rekisteröity parisuhde. Rekisteröityihin parisuhteisiin liittyviä erityiskysymyksiä selvittäneen toimikunnan mietintö. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2003:10.

Lehtonen, Jukka (toim.) 2002: *Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt työelämässä*. Raportteja 269. Helsinki: Stakes.

Lehtonen, Jukka 2003: *Seksuaalisuus ja sukupuoli koulussa. Näkökulmana heteronormatiivisuus ja ei-heteroseksuaalisten nuorten kertomukset*. Helsinki: Yliopistopaino ja Nuorisotutkimusverkosto.

Lev, Arlene Istar 2004: *Transgender Emergence: Therapeutic Guidelines for Working with Gender-Variant People and their Families*. Haworth Press.

MacPike, Lorelee (ed.) 1989: *There's something I've been meaning to tell you: an anthology about lesbians and gay men coming out to their children*. Tallahassee: The Naiad Press Inc.

Moraga, Cherrie 1997: *Waiting in the Wings. Portrait of a Queer Motherhood*. Ithaca, New York: Firebrand Books.

Nissinen, Jussi 1999: "Homoseksuaalisuus ja isyys". Teoksessa Lehtonen, Jukka (toim.) *Homo fennicus. Miesten homo- ja biseksuaalisuus muutoksessa*. Sosiaali- ja terveysministeriö. Naistutkimusraportteja 1/1999. Helsinki: Tasa-arvoasiain neuvottelukunta.

Paterson, Debra Stewart 1994: *Breastfeeding the Adopted Baby*. San Antonio, Texas: Corona Publishing Company.

Pepper, Rachel 1999: *The Ultimate Guide to Pregnancy for Lesbians: Tips and Techniques from Conception to Birth – How to Stay Sane and Care for Yourself*. San Francisco: Cleis Press.

Saffron, Lisa 1996: *'What about the Children?' Sons and Daughters of Lesbian and Gay Parents Talk about Their Lives*. Lontoo: Cassell.

Saffron, Lisa 2001: *It's a Family Affair. The Complete Lesbian Parenting Book*. Lontoo: DIVA Books.

Samuels, Andrew 1995: "The Good-Enough Father of Whatever Sex". Artikkelijulkaisussa *Feminism & Psychology* 5(4)/95: 511–530.

Tasker, Fiona L. & Susan Golombok 1997: *Growing Up in a Lesbian Family. Effects on Child Development*. New York & Lontoo: The Guilford Press.

Wells, Jess (ed.) 1997: *Lesbians Raising Sons. An Anthology*. Los Angeles & New York: Alyson books.

